

УДК 331.104

Н.О. Бабіна

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В
УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті наведено результати наукових досліджень з проблематики управління економічною безпекою підприємства в умовах нестабільності. Мета статті — подати обґрунтовані рекомендації з питань удосконалення механізмів управління економічною безпекою підприємства на інноваційній основі. При проведенні дослідження використовувалися загальнонаукові та специфічні методи та прийоми пізнання економічних явищ і процесів: аналізу і синтезу, індукції та дедукції, методи статистичного аналізу, метод експертних думок, метод зіставлення та інші. Економічна безпека підприємства розуміється як стан його функціонування в умовах нормального (заздалегідь запланованого) розвитку, у відповідності до чого реалізуються визначені (задекларовані) місія, цілі і завдання. Узагальнено виклики кризового розвитку, які здатні значимо вплинути на стан економічної безпеки підприємств (корпоративного сектора). Вказано про нові економічні ризики та виклики, що проявляються в умовах нестабільності. Зберігається залежність українських підприємств від зовнішньої кон'юнктури через суттєву концентрацію вітчизняної економіки. В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією. Сформульовано пропозиції з впровадження інноваційних технологій управління економічною безпекою. Обґрунтовано доцільність врахування додаткових показників, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу.

In the article, the results of research on the problems of management of economic security company in terms of instability are given. The purpose of the article is to give recommendations on improving mechanisms of enterprise economic security control on the basis of innovation. The study used general scientific and specific knowledge of methods and techniques of economic phenomena and processes, analysis and synthesis, induction and deduction, methods of statistical analysis, the method of expert opinions, and other matching methods. The economic security of the enterprise is understood as a condition of its operation in the conditions of normal (pre-planned) development, according to which are realized (declared) mission, goals and objectives. Generalized crisis development challenges that are able to affect the economic security of enterprises (corporate sector) significantly, The specified new economic risks and challenges that occur in conditions of instability are shown. Stored dependence of Ukrainian enterprises from external conditions through significant concentration of the domestic economy. The Ukrainian economy remains «gaps» in the terms and amounts of financing investment and consumer demand, reinforcing disparities between aggregate supply and demand. Introduced proposals on introduction of innovative technologies Management of Economic Security. It is given the necessity of taking into account additional indicators that reflect the impact on business processes associated with the

effects of the crisis and action steps to restore the normal functioning of the economy : the level of progressivity technologies; factor completeness; stability ratio of staff; level of legal security; the average destructive influence.

Ключові слова: безпека, управління підприємством, кризовий розвиток.

Keywords: security, enterprise management, crisis development.

Економічна безпека підприємства розуміється як стан його функціонування в умовах нормального (заздалегідь запланованого) розвитку, у відповідності до чого реалізуються визначені (задекларовані) місія, цілі і завдання. В умовах загострення економічної кризи виникають нові виклики та ризики підтримки стабільного розвитку підприємств, які каталізують загострення стану їхньої економічної безпеки. На жаль, наявні науково-методичні розробки з цих питань ґрунтуються в основному на механізмах управління економічною безпекою, що використовують кількісні методи, зокрема в рамках економічної ризикології. Однак необхідно розробити рекомендації з питань підтримки економічної безпеки підприємства, що функціонує в умовах кризи.

Проблеми функціонування системи управління економічною безпекою підприємства висвітлено у наукових працях І.Бланка, С.Захаріна, К.Іванової, В.Маргасової, Л.Шаблістої та інших науковців. Проте у економічній літературі дані з питань управління економічною безпекою в умовах дії викликів кризи представлені досить фрагментарно. Навіть відсутні єдині підходи до трактування понять «економічна безпека», «управління економічною безпекою», «механізм економічної безпеки» та ін. Існує нагальна потреба створення новітніх комплексних підходів управління економічною безпекою підприємства з урахуванням завдань та обмежень в умовах кризи.

Подати обґрунтовані рекомендації з питань удосконалення механізмів управління економічною безпекою підприємства на інноваційній основі.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується одержання прибутку, величина якого достатня для перебування підприємства в економічній безпеці [5, сс.124—129].

Стан економічної безпеки підприємств значно погіршився після негативних проявів світової фінансово-економічної кризи (II півріччя 2008 р.) [1, с.20]. Проте в умовах кризи (2010—2013 рр.) зовнішнє середовище стосовно підприємств не стало набагато сприятливішим. Вказане пояснюється дією негативних чинників економічної кризи.

Загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових процедур — це далеко не повний перелік викликів кризи, які погіршують стан економічної безпеки підприємств [2; 4; 7].

Частка збиткових підприємств в економіці України коливається на рівні від 42,7% до 36,5%, тобто понад третини підприємств демонструють негативний фінансовий результат. Вказане явище пояснюється багатьма причинами, але глобальна фінансово-економічна криза, на наш погляд, є не основною (оскільки висока збитковість фіксувалася і у докризовий період). Вочевидь, окремі підприємства не відчувають мотиваторів до високорезультативної діяльності. Дається взнаки і проблема високої тінізації економіки України та окремих її секторів (реальні прибутки не фіксуються з метою ухилення від оподаткування) [9, с.41].

Зберігається залежність українських підприємств від зовнішньої кон'юнктури через суттєву концентрацію вітчизняної економіки (експорт забезпечує понад 50% ВВП, продукція нафтохімічної⁴! металургійної промисловості складає понад 35-40 % експорту).

В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що підсилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією [1, с.22]. Має місце так звана «різновекторність» впливу імпорту, що у короткостроковому періоді підтримує рівновагу товарно-грошових ринків і справляє «охолоджувальний» вплив на інфляційні тенденції, однак проте містить довгостроковий потенціал розгортання девальваційних тенденцій.

В умовах кризи, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства є захищеність його «життєвого простору» від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких відбувається зниження фінансово-економічних й організаційно-функціональних показників основної діяльності.

В умовах кризи взаємодія підприємств із зовнішнім середовищем відбуваються в умовах недостатньо розвиненої ринкової інфраструктури, правової неоднозначності, різних фінансових коливань, високої степені невизначеності [3, с 177].

Механізм управління економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах кризи, може базуватися на одному із методологічних підходів:

- стан безпеки розглядається через захист від економічних злочинів та інших зазіхань (вузьке значення);
- стан безпеки розглядається через захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз (необхідність врахування яких не завжди усвідомлюється керівництвом підприємства) та адаптаційні властивості підприємства;
- стан безпеки визначається ефективністю використання ресурсів або потенціалу підприємства (ресурсно-функціональний підхід, який не враховує використання некорпоративних ресурсів забезпечення економічної безпеки підприємства та динаміку його розвитку);
- безпека сприймається через наявність конкурентних переваг і економічного потенціалу (що без належної реалізації не гарантує економічної безпеки підприємства);

- безпека розглядається як ступінь реалізації і захисту економічних інтересів (розвинена інтерпретація з акцентом на створенні специфічної системи захисту інтересів, що реалізуються через функціональні складові);

- комплексний підхід управління економічною безпекою, який поєднує в собі різні методичні підходи.

Підприємство, як будь-яка система, має граничні можливості адаптації до зовнішніх і внутрішніх умов, що постійно трансформуються. Загроза економічній безпеці підприємства проявляється, якщо вичерпано адаптаційний потенціал пристосування до зростаючої нестабільності зовнішнього середовища у межах сталої місії. Граничні можливості адаптації зумовлюють потребу в коригуванні стратегічної цілі, переорієнтації напрямів господарювання, технічній, технологічній та організаційній модернізації підприємства, підвищенні рівня кваліфікації персоналу [8, с.134].

Враховуючи новітні виклики економічної кризи, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи доцільно, на наш погляд, особливу увагу приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що кризові виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

В процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування «Ведення бізнесу» *Doing Business* що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК), яка входить до Світового Банку (СБ) [7, с.56]. Станом на початок 2013 р. в Україні можна виділити наступні найбільш проблемні ("небезпечні") зони, які в значній мірі знижують рівень економічної безпеки підприємств: підключення до систем електропостачання, процедури банкрутства, дозвільна система в будівництві, виконання контрактів, зовнішня торгівля, захист прав інвесторів. Відповідно, в процесі побудови та організації функціонування систем управління економічною безпекою менеджмент підприємств на вказані процеси має звертати найбільше уваги.

Підґрунтям підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація [6, с.290]. Система заходів має бути спрямована на досягнення (підтримку) належного рівня економічної безпеки: забезпечення оптимального поєднання ресурсів та наявних можливостей підприємства, виявлення і нейтралізацію загроз, відшкодування збитків та відтворення об'єктів захисту, що постраждали, у разі реалізації небезпек. Результативність забезпечення економічної безпеки підприємства визначається головними показниками його діяльності: стабільністю функціонування; належним рівнем конкурентоспроможності; збільшенням заможності власників (акціонерів); стійким інноваційним розвитком підприємства; гармонізацією соціально-економічних інтересів.

Запропоновано інноваційні за змістом підходи формування механізму управління економічною безпекою підприємства, що функціонує в умовах економічної кризи.

Враховуючи новітні виклики, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на підприємство процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів щодо відновлення нормального функціонування економіки: рівень прогресивності технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; середній рівень деструктивного впливу. В умовах економічної кризи особливу увагу слід приділяти моніторингу фінансового стану підприємства та оцінці на цій основі загального рівня його економічної безпеки, маючи на увазі, що виклики в першу чергу генералізують ризики дестабілізації саме фінансової сфери підприємства.

В процесі аналізу економічної безпеки підприємства доцільно використовувати методики оцінювання сприятливості бізнес-середовища на основі результатів рейтингування «Ведення бізнесу» *Doing Business* що складається Міжнародною фінансовою корпорацією (МФК).

Слід враховувати, що в умовах економічної кризи підприємство відчуває негативну дію нових викликів, серед яких: загострення конкуренції за доступ до економічних ресурсів (сировинних, фінансових, інтелектуальних), штучне обмеження можливостей щодо виходу на фінансові ринки, відновлення проблеми рейдерства (переходу права власності з використанням корупційних схем), стрімкі (непередбачувані) зміни ринкового середовища, поширення комп'ютерної злочинності, ускладнення фінансових інструментів та процедур та ін. В українській економіці зберігаються «розриви» у строках та обсягах фінансування інвестиційного та споживчого попиту, що посилюють диспропорції між сукупним попитом і пропозицією.

Підґрунтям підвищення рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є формування та розвиток сучасної системи економічної безпеки, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація.

У подальшому мають бути розроблені науково-методичні підходи з питань моделювання управлінських систем підтримки належного рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням викликів макроекономічного розвитку.

1. *Базилевич В.Д.* Інституційний концепт модернізації фінансових інститутів / В.Д.Базилевич, В.Л.Осецький // *Фінанси України*. - 2013. — № 5. - С. 19-30;
2. *Бланк И.А.* Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А.Бланк. — К.: *Эльга*, 2009. — 776 с;
3. *Економічна безпека підприємств, установ, організацій*. — К.: Алерта, Правова єдність, 2009, — 544 с;
4. *Захарін С.В.* Інвестиційна безпека компаній з управління активами як складова їх економічної безпеки // *Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України: монографія / за ред. І.М.Гриценка д-ра екон. наук., проф. Л.І. Федулової*. - К.: НАН України; Ін-т екон. прогнозування, 2011. - С. 245-302;
5. *Іванова К.В.* Стан фондового ринку в період світової фінансової кризи і його подальший розвиток / К.В.Іванова // *Актуальні проблеми економіки*. — 2009. — № 4. — С 172-178;
6. *Маргасова В.Г.* Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління / В.Г.Маргасова. — Ч.: Десна Поліграф, 2014. — 416 с;
7. *Технологічна модернізація промисловості України [монографія] / М.В.Волосяк, К.Ю-Гончаров, С.В.Захарін*

та ін. / за ред. д.е.н. Л.І.Федулової. - К.: ІЕП НАНУ, 2008. - 427 с; 8. Україна у вимірі економіки знань [монографія] / за ред. акад. НАН України В.М.Гесця. - К.: Основа, 2006. - 592 с; 9. *Шаблиста* Л. Тенденції збитковості промислових підприємств та чинники, що її зумовлюють / Л.Шаблиста // Економіка України. - 2006. - № 12. - С 38 - 47.